

науково–теоретичній і практичній основі розглядати і свідомо сприймати педагогічні явища та процеси минулого і сьогодення, дозволяє показати майбутньому вчителю невідоме, те, що сприяє національній орієнтації у професійній діяльності, забезпечує сприймання на національному ґрунті всіх складових педагогіки.

Усебічне і глибоке вивчення та засвоєння студентами вузів усієї інтегративної системи знань про рідний народ, націю, Батьківщину може забезпечити лише українознавчий підхід до організації педагогічного процесу. Викладачі виробляють у студентів уміння сприймати будь–яку наукову інформацію через призму українознавства, трансформувати її й перетворювати у надбання національної культури. Зміст навчальних дисциплін треба пов'язувати з конкретними потребами й умовами життя нашого народу. Студенти мають усвідомлювати, що в кожного народу є своя, історично зумовлена, ієрархія цінностей, ідей, історично зумовлене визначення статусу тієї чи іншої ідеї в цілісній системі цінностей. Кожна особистість має прагнути стати повноцінною людиною, любити рідний край, народ, бути палким патріотом і стійким громадянином.

Кожного студента треба підводити до самостійного висновку, що ідеологія державотворення є квінтесенцією української національної ідеології, яка формувалася упродовж віків і знайшла своє відображення у давньоукраїнській міфології, фольклорі, мистецтві, культурі нашої нації. Українознавчий підхід посилює національно–державницькі, патріотичні, громадянські аспекти виховання, сприяє підготовці студентів до самостійної, творчої педагогічної праці.

Майбутнього вчителя необхідно ретельно готувати до виховної роботи з дітьми. Педагогічні кадри нової генерації покликані поєднувати високий професіоналізм із сучасним усвідомленням суспільних потреб. Саме тому педагогічний вуз має формувати особистість педагога, виховати його так, щоб, за словами Тараса Шевченка, вчитель був апостолом правди і науки, уособленням совісті нації.

Вищенаведене дає можливість стверджувати, що навчально–виховний процес у вищій школі має орієнтуватися на вирішення найактуальніших для нашої держави завдань і спрямовувати свої зусилля на формування найголовніших складових національної свідомості, тобто сприяти усвідомленню особистістю своєї належності до етнічної спільноти, національного загалу, оволодівати національними цінностями, мовою рідного народу, глибоко засвоювати його духовну спадщину, розуміти діалектику розвитку культур усіх етносів, що проживають на території України, формувати почуття гордості за свою державу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма. "Освіта". Україна ХХІ. — К., 1994. — 62 с.
2. Кресіна І. Українська національна свідомість і суспільно–політичні процеси. — К.: Вища школа, 1998. — 392 с.
3. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти. — Центр "Magіstr–S". — Центр творчої спілки вчителів України. — К., 1996. — 256 с.

Лариса ГРИЦЕНКО

ДЕКОРАТИВНО–УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНО–ІНДУСТРІАЛЬНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

В умовах становлення незалежної Української держави одним із головних завдань є відродження та розбудова національної системи освіти. Завдання, що постають із Державної національної програми "Освіта" (Україна ХХІ століття), передбачають подальший перспективний пошук шляхів розвитку школи, поліпшення підготовки молоді до трудової діяльності з використанням сучасних досягнень психолого–педагогічних наук, що сприяють не тільки переданню певного обсягу знань, умінь і навичок, а й розвитку художнього та творчого мислення, мобілізації внутрішніх сил, духовної активності, здатності до самоосвіти й самовдосконалення.

Відродження національної освіти в Україні, культурно–історичних цінностей нашого народу, його традицій, звичаїв, глибоке осмислення взаємозв'язків національного і

загальнолюдського спричинили складні зміни в свідомості громадян нашої держави. Тому при побудові і розвитку нової незалежної держави особливо необхідно проявляти турботу про молоде покоління. Одним із першочергових завдань сучасної школи є розвиток у дітей почуття прекрасного, формування художніх смаків, вміння правильно розуміти й цінувати твори мистецтва, красу та багатство рідної природи, готувати їх до життя в нових економічних умовах, де головним буде завдання творчо вирішувати всі виробничі та життєві проблеми. Аналіз змісту шкільних програм і підручників, вивчення науково-педагогічних, методичних та публіцистичних джерел, а також власний досвід викладацької діяльності на педагогічно-індустріальному факультеті Полтавського державного педагогічного університету ім.В.Г.Короленка доводять, що основною, центральною лінією у створенні національно орієнтованої системи трудової підготовки студентів до майбутньої педагогічної діяльності повинно стати залучення їх до занять українськими народними ремеслами та декоративно-ужитковим мистецтвом, створення умов для включення його у трудову діяльність. Про їх могутній психолого-педагогічний потенціал, традиційно-просвітницьку й культурологічну суть йдеться у дослідженнях М.Євтуха, Л.Калуської, Р.Ломоносова, Л.Оршанського, М.Стельмаховича, Є.Сявавко, Б.Тимківа та ін. На особливу роль мистецтва в естетичному, моральному та трудовому вихованні дітей, формуванні особистості школяра вказують у своїх працях А.Бакушинський, А.Бойко, М.Василенко, В.Воронов, І.Зязюн, Є.Ігнат'єв, Н.Сакуліна, Е.Фльоріна.

Декоративно-ужиткове мистецтво — це один із видів художньої діяльності, твори якого поєднують естетичні та практичні якості. Декоративне — означає "прикрашувальне", що ж до терміна "ужиткове мистецтво", то його запровадив В.Сочинський. "Ця назва, — стверджував він, — починає загально прийматися у всіх європейських мовах для означення тих галузей мистецтв, що залишаються поза архітектурою і малярством. Досі у мистецтвознавчій термінології для означення усіх цих галузей не було якогось одного терміна..." [6, 4].

Б.Тимків вважає, що основне завдання декоративно-ужиткового мистецтва — "зробити гармонійним предметне середовище людини... Характерною рисою є його тісний зв'язок з навколишньою дійсністю, трудовою діяльністю, життям людини... Це мистецтво відіграє важливу роль в житті суспільства та окремої людини, оскільки спонукає її до естетичного сприймання навколишньої дійсності" [8, 10–11].

Твори декоративно-ужиткового мистецтва відображають дійсність через "видовий" образ, що дає зображення "в дуже загальних формах, далеких від індивідуалізованої, максимально-конкретної характеристики предмета" [5, 66]. Не зважаючи на цю позірну обмеженість художніх засобів, "усякий твір ужиткового мистецтва є образом людських почуттів, бажань, прагнень, думок" [5, 75].

Сучасні завдання естетичного та національного виховання, художньої освіти учнів вимагають від майбутніх учителів трудового навчання серйозної різнобічної професійної підготовки. Кінцевою метою навчання і виховання є гармонійний розвиток особистості, формування людини, яка б не була відірваною від національних джерел і змогла б стати гідним членом суспільства, відчуваючи себе часткою нації. Вивчення основ декоративно-ужиткового мистецтва складає важливу і необхідну частину цієї підготовки. Значення оволодіння вчителем основами цього виду мистецтва обумовлено, перш за все, особливою його роллю в формуванні особистості школяра, в реалізації його духовного і творчого потенціалу. Для реалізації цього завдання шкільному вчителю трудового навчання необхідний достатньо широкий діапазон знань і навичок у галузі декоративно-ужиткового мистецтва. Ці знання і навички повинні бути пов'язані зі змістом шкільної програми і перевищувати її за об'ємом і глибиною. Крім того, навчання декоративно-ужиткового мистецтва сприяє формуванню естетичного смаку і творчого розвитку самого вчителя.

Таким чином, підвищення якості змісту навчально-виховного процесу на заняттях декоративно-ужиткового мистецтва набуває суспільного значення, а реалізація поставлених завдань зумовлена професійним, ідейним та культурним рівнем учителя трудового навчання, від якого залежить доля розбудови освіти та її подальший розвиток у галузі національної культури, художньої освіти й естетичного виховання.

Загально відомо, що традиції декоративно–ужиткового мистецтва допомагають відновлювати історичну, духовну пам'ять, зосереджують увагу майбутніх учителів на глибинах естетичної та педагогічної свідомості всього українського етносу. Вони дозволяють цілеспрямовано формувати аксіологічні уявлення студентів, збагачують процес становлення їхньої самосвідомості.

Важливий аспект педагогічного впливу засобів декоративно–ужиткового мистецтва на становлення особистості майбутнього вчителя трудового навчання залишається недослідженим. Недостатня увага звертається на феномен традиційності декоративно–ужиткового мистецтва, що акумулює в собі віковий ментальний досвід народу. Потребує вивчення проблема ефективності змісту і педагогічних засобів викладання декоративно–ужиткового мистецтва, теоретичне і методичне забезпечення цього процесу.

Розвиток та відродження декоративно–ужиткового мистецтва сьогодні відбувається в трьох напрямках:

- 1) офіційним шляхом — дитячі садки, гуртки, школи, училища, вищі навчальні заклади, курси;
- 2) на етнопедагогічному рівні — родина, народні майстри, самодіяльні умільці;
- 3) в українських діаспорах.

На всіх цих рівнях відбувається виховання підростаючого покоління на високих зразках традиційного декоративно–ужиткового мистецтва. Слушним є висловлювання дійсного члена АПН України, доктора педагогічних наук М.Стельмаховича, який у статті "Українське національне виховання" писав: "Та все ж сенс цього виховання вбачаємо не в безкінечних балачках чи сентенціях про роль праці, а у професійній орієнтації молоді; реалізації традиційного принципу "спорідненої праці", відродження народних ремесел і промислів на Україні, рукометництва" [7, 3–7]. Це потребує вдосконалення професійних знань та умінь учителя в галузі цього виду народного мистецтва, а також удосконалення вміння керувати процесом національного та естетичного виховання учнів його засобами.

Заохочуючи учнів до вивчення кращих зразків народного мистецтва світової та української культури, безпосередньо до самої творчості, педагог повинен уміти формувати їхнє світосприйняття, розкривати красу навколишнього світу, допомагати учням жити повним духовним життям, відкривати перед ними шляхи художнього розуміння дійсності.

Враховуючи ті обставини, що основна маса студентів педагогічно–індустріальних факультетів є випускниками загальноосвітніх шкіл і не мають відповідної підготовки, вивчення декоративно–ужиткового мистецтва варто починати з розгляду специфіки цього виду.

Специфіка творів декоративно–ужиткового мистецтва полягає в тому, що відображення дійсності в них відбувається не через передачу конкретних форм живої природи, а через відповідну організацію фактурних, кольорових і пластичних властивостей просторової форми. Властивості просторових форм і способи їх гармонізації складають своєрідну мову (основу композиції) декоративно–ужиткового мистецтва. Вивчення основ композиції є однією із передумов професійної підготовки, бо воно сприяє розвитку творчої діяльності вчителя і розуміння ним сутності декоративно–ужиткового мистецтва.

До властивостей просторової форми належать геометричний вид, величина, співвідношення частин між собою і їх відношення до інших предметів, положення в просторі, маса, фактура, текстура, колір. Майбутньому вчителю трудового навчання необхідно знати і основні закони декоративно–ужиткового мистецтва: спільність художньої форми і практичного призначення виробів, зв'язок художньої форми з технологічними способами обробки матеріалів.

Декоративно–ужиткове мистецтво справляє величезний позитивний вплив на формування розумових, моральних, художньо–естетичних, трудових та фізичних якостей майбутнього вчителя. Безпосередньому вдосконаленню засобами мистецтва підлягає уява як засіб образно–чуттєвого відображення навколишньої дійсності і духовної сфери особистості, а також почуттів — основи ціннісно–орієнтаційної діяльності.

Але набагато більше значення має не безпосередній, а опосередкований вплив мистецтва на особистість, на чому особливо наголошують А.Блахут, М.Скурту й Ю.Петров. Вони вважають, що основна цінність мистецтва полягає у його здатності впливати на мислення

людини як інструмент пізнавальної діяльності; на комунікативні якості як засіб духовного й ділового спілкування; на творчі здібності як основний засіб самореалізації. На цій основі всебічно вдосконалюється й практична діяльність особистості, не тільки духовна, а й матеріальна.

В наші дні, в зв'язку з реформуванням національно орієнтованої системи освіти, потрібно рішуче й послідовно ставити питання емоційно-творчого розвитку учнів, широко залучати мистецтво до справи навчання і виховання. Звідси — велика увага до проблем викладання декоративно-ужиткового мистецтва.

Виходячи із головної мети – підготовки вчителя для загальноосвітньої школи, навчання декоративно-ужиткового мистецтва на педагогічно-індустріальних факультетах повинно бути різнобічним, глибоким. Воно не може обмежитися тільки виробленням у студентів практичних навичок роботи з матеріалами. Складовою частиною цієї системи повинні бути теоретична і методична підготовка. Тільки в такому комплексі у студентів формуються знання, вміння, навички і якості, необхідні в роботі з дітьми, здатність до творчої діяльності, загальний кругозір, естетичний смак, практичні навички роботи з різними матеріалами.

На дослідження проблем підготовки майбутніх учителів та розробці нових педагогічних теоретико-методологічних аспектів велику увагу звертають вчені, педагоги, психологи. Зокрема дидактичні аспекти підготовки майбутніх учителів розглядали в своїх роботах О.Абдулліна, С.Архангельський, Ю.Бабанський, С.Батишев, В.Бондар, Р.Ломоносов, О.Мороз. Формування особистості вчителя, наукове обґрунтування його підготовки стало предметом вивчення В.Борисова, Ж.Борбодоева, В.Гончаренка, М.Зіннятулова, Н.Знамеровської, Л.Кондратенка, В.Кузьменка, В.Курок, Б.Ойменача. Питанням підготовки студентів до керівництва гуртковою роботою з декоративно-прикладного мистецтва на уроках обслуговуючої праці присвячена робота Т.Сиротенко. Шляхи вдосконалення підготовки вчителя трудового навчання до професійної діяльності в умовах відродження культурних традицій українського народу розглядаються у працях академіка Д.Тхоржевського.

Практика показує, що в інтересах покращення навчання декоративно-ужиткового мистецтва необхідно вдосконалювати не тільки теоретичну, а й практичну підготовку студентів – майбутніх учителів трудового навчання. Оволодіння навичками й прийомами художньої обробки різних матеріалів повинно бути підпорядковане головному завданню – втілити в матеріалі творчі задуми студента.

Викладачами педагогічно-індустріального факультету ПДПУ (В.Тигаренко, Л.Гриценко) була розроблена програму курсу "Українські народні ремесла" та ряд спецкурсів, які передбачають підготовку майбутніх учителів до формування знань, умінь, навичок учнів із декоративно-ужиткового мистецтва на уроках трудового навчання в загальноосвітній школі. Студенти опановують писанкарство, українську народну вишивку, килимарство, бісерне рукоділля, лозоплетіння, плетіння спицями, плетіння гачком, човникове плетіння. Характерною особливістю національного та естетичного виховання майбутніх учителів є реалізація важливих закономірностей функціонування системи професійної підготовки, а саме:

- декоративно-ужитковому мистецтву надається особливий статус у педагогічному процесі;
- до змістового компонента підготовки спеціалістів входять мистецтвознавчі дисципліни;
- навчання має творчий характер;
- важлива роль відводиться використанню психотерапевтичних, етнозахисних, особистісно-відтворювальних функцій мистецтва;
- вивчення класичних культурних цінностей органічно поєднується з технологією визначення естетичних та національних характеристик сучасного інформаційного потоку і різновидів народного мистецтва.

Основа на принципах гуманізму, домінанті загальнолюдських цінностей, система професійної підготовки на педагогічно-індустріальному факультеті спрямована на виховання полікультурної творчої особистості майбутнього вчителя, фахівця своєї справи, здатного організувати свою педагогічну діяльність так, щоби залучати наступні покоління молоді до художньо-прикладної творчості, національно-культурної спадщини українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович С.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Е. Декоративно-прикладне мистецтво. — Львів: Світ, 1993. — 272 с.
2. Лосюк П.В. Декоративно-прикладне мистецтво в школі. — К.: Радянська школа, 1979. — 56 с.
3. Ломоносов Р. Декоративно-прикладное искусство в системе профессиональной подготовки студентов художественно-графических факультетов пединститутов / Автореф... канд. пед. наук. — М., 1970 — 20 с.
4. Мусієнко В.Д., Захарченко Р.О., Сидоренко В.К., Тхоржевський Д.О. Прилучення учнів до національної культури у процесі трудового навчання. — К., 1996 — 121 с.
5. Салтыков А.Б. Самое близкое искусство. — М.: Просвещение, 1969. — 175 с.
6. Січинський В. Українське дерев'яне будівництво і різьба. — Львів, 1936. — 64 с.
7. Стельмахович М.Г. Українське національне виховання // Початкова школа. — К.: Преса України, 1993. — №8. — С.3–8.
8. Тимків Б.М. Шляхи вдосконалення занять з народного декоративно-ужиткового мистецтва в школі. — Івано-Франківськ, 1996. — 50 с.

Леонід ОРШАНСЬКИЙ

**ЗМІСТ І КОМП'ЮТЕРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ
СТУДЕНТІВ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА**

У сучасних умовах освіта є важливим фактором відродження нації, виховання у молоді національної свідомості, формування національної гідності, що викликає необхідність відповідної переорієнтації навчально-виховного процесу у вищих педагогічних закладах, зокрема у педагогічних університетах. Надзвичайно важливо, щоби цей процес був цілісним, спрямованим на розвиток творчої, гармонійно розвиненої особистості, формував майбутнього вчителя носієм кращих здобутків національної культури, здатного до саморозвитку та самовдосконалення, до передачі досвіду своїм вихованцям.

Така спрямованість професійно-педагогічної освіти полягає в її невіддільності від національного ґрунту, органічному зв'язку з історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу. Крім цього, навчально-виховний процес у педуніверситеті має базуватися на психологічному механізмі активізації пізнавально-творчої діяльності студентів. Тому необхідно врахувати, що національна самосвідомість, характер та світогляд успішно формуються тоді, коли студенти готові не лише теоретично пізнати, а й практично продовжити наукові, культурно-історичні та мистецькі традиції свого народу. Зважаючи на викладені твердження, ми хотіли привернути увагу до підготовки майбутніх учителів трудового навчання у галузі декоративно-ужиткового мистецтва і показати, що зміст цієї підготовки має невичерпні можливості щодо формування творчої, високо духовної і національно свідомої особистості.

Використання народного декоративно-ужиткового мистецтва у вищому педагогічному закладі освіти, на наш погляд, сприяє:

- поглибленню знань з історії і культури України, національно орієнтованих переконань;
- збагаченню й урізноманітненню практичної діяльності студентів, поглибленню їхньої мотивації;
- розширенню спеціальних художніх і техніко-технологічних знань, умінь та навичок;
- розвитку логічного мислення, умінню аналізувати, систематизувати й засвоювати нові знання;
- удосконаленню психофізіологічних якостей: спостережливості, пізнавально-творчої активності, естетичного смаку, сприйняття, координації рухів, сенсомоторних якостей тощо;
- естетичному й трудовому вихованню, розвитку творчих здібностей.

В останні роки розпочався перехід від традиційної системи освіти, яка не задовольняє потреб людини та суспільства, до нової — ступеневої. Реалізація ідей ступеневої освіти, зокрема педагогічної, ускладнюється суперечливістю поглядів науковців, педагогів, організаторів освіти на сутність, завдання та зміст нової освітньої парадигми. Позитивним моментом ступеневої системи освіти у цивілізованих країнах є наявність широкого спектра спеціалізацій, якими може оволодіти бакалавр чи спеціаліст. Тому одним із шляхів оновлення